

IQTISODIYOTNING RAQAMLI TRANSFORMATSIYALASH JARAYONIDA
INVESTITSION MUHIT ASOSLARI

Nutfulloyev Tolib G'olib o'g'li

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti 1- bosqich tayanch doktoranti

nt.nutfulloyevtolib@gmail.com

Annotatsiya: *Asosiy e'tibor iqtisodiy jarayonlarni raqamlashtirish sharoitida retsipient-mamlakatlarning investitsiya siyosatini takomillashtirish muammolarini nazariy asoslash va raqamli iqtisodiyotda investitsiya siyosatining strategik ustuvor yo'nalishlarini belgilashga qaratilgan.*

Kalit so'zlar: *sarmoya, investitsiya siyosati, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar, raqamli iqtisodiyot, raqamlashtirish, transmilliy korporatsiyalar*

ОСНОВЫ ИНВЕСТИЦИОННОЙ СРЕДЫ В ПРОЦЕССЕ ЦИФРОВОЙ
ТРАНСФОРМАЦИИ ЭКОНОМИКИ

Аннотация: *Уделяется основное внимание теоретическому обоснованию проблем совершенствования инвестиционной политики стран-реципиентов в условиях цифровизации экономических процессов и определению стратегических приоритетов инвестиционной политики в условиях цифровой экономики.*

Ключевые слова: *инвестиции, инвестиционная политика, прямые иностранные инвестиции, цифровая экономика, цифровизация, многонациональные корпорации*

FUNDAMENTALS OF INVESTMENT ENVIRONMENT IN THE PROCESS OF
DIGITAL TRANSFORMATION OF THE ECONOMY

Abstract: *The article is devoted to the theoretical substantiation of the problems of improving the investment policy of recipient countries in the conditions of digitalization of economic processes and determining the strategic priorities of investment policy in the digital economy.*

Keywords: *investment, investment policy, foreign direct investment, digital economy, digitalization, multinational corporations*

Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsiyalar, jumladan, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (keyingi o'rinlarda to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar) muhim o'rin tutadi. Aksincha, raqamli iqtisodiyot xalqaro ishlab chiqarish va investitsiya modellarini o'zgartirmoqda.

Global raqamli iqtisodiyotga o'tish investitsiya siyosatiga fundamental ta'sir ko'rsatadi. Raqamli transmilliy korporatsiyalar (keyingi o'rinlarda TMK deb yuritiladi) va boshqa barcha TMKlarda raqamli texnologiyalarning joriy etilishi xalqaro ishlab chiqarish modellarini o'zgartirmoqda:

- raqamli TMKlar tashqi bozorlarga an'anaviy MMKlarga qaraganda ancha past aktivlar va xarajatlar bilan chiqishi mumkin;

- raqamli TMKlar qabul qiluvchi mamlakatlarda to'g'ridan-to'g'ri kamroq ish o'rinlarini yaratadi va ularning iqtisodiyotga ta'siri asosan bilvosita bo'lib, bu boshqa barcha tarmoqlardagi raqobatdosh ustunliklarda namoyon bo'ladi;

- barcha TMKlarda raqamli texnologiyalarning joriy etilishi global qo'shilgan qiymat yaratishda nomoddiy aktivlar va xizmatlar ulushining oshishiga hamda qabul qiluvchi davlat va texnologik infratuzilmada ta'minot zanjiri hamkorlariga yangi talablarning o'rnatilishiga olib keladi.

Natijada, oluvchi davlatlar qator muammolarga duch kelishadi. Strategik darajada xalqaro investitsiyalar va investitsiya sharoitlari tarkibidagi o'zgarishlarga javob berish bo'yicha siyosat choralari ishlab chiqish zarurati mavjud. Raqamli asrda xalqaro investitsiyalarni jalb qilishga yordam beradigan iqtisodiyotning raqobatbardosh afzalliklari o'zgarishi mumkin. Raqamli iqtisodiyotga xalqaro investitsiyalarni jalb qilish kam mehnat xarajatlari kabi omillarga kamroq bog'liq bo'lib, ko'proq infratuzilma holati, mehnat malakasi va arzon energiya mavjudligi kabi omillarga bog'liq. Bu, birinchi navbatda, rivojlanayotgan mamlakatlar va o'tish davridagi iqtisodiyoti bo'lgan mamlakatlar, jumladan O'zbekiston Respublikasi uchun qiyinchilik tug'diradi.

Raqamli sektorga investitsiyalar investitsiyalarni rag'batlantirish va rag'batlantirish bilan shug'ullanadigan siyosat va tashkilotlar (keyingi o'rinlarda IAPI deb yuritiladi) uchun ham muhimdir. Masalan, ASPI ishining natijalari odatda investitsiyalar bo'yicha to'g'ridan-to'g'ri moddiy daromad bilan baholanadi: yaratilgan ishlab chiqarish fondlari va yangi ish o'rinlari. Raqamli sektorga investitsiyalar samaradorligini baholash qiyinroq. Bundan tashqari, raqamli iqtisodiyotga o'tish investorlarning xatti-harakatlarini tartibga solishga ham ta'sir qiladi. Moddiy iqtisodiyot uchun mo'ljallangan investitsiya me'yorlari raqamli asrning yangi biznes modellari nuqtai nazaridan qayta ko'rib chiqilishi kerak bo'lishi mumkin.

Xuddi shu narsa sanoat qoidalariga ham tegishli. Raqamlashning oqibatlarini boshdan kechirayotgan ko'plab an'anaviy tarmoqlar - chakana savdo, ommaviy axborot vositalari va (iste'mol) kreditlari ham ko'plab mamlakatlarda investitsiya cheklovlariga duch kelmoqda. Bu, shuningdek, xalqaro investitsiya shartnomalari (keyingi o'rinlarda XISh deb yuritiladi) uchun ham ta'sir ko'rsatishi mumkin, chunki xuddi shu sohalar odatda XIShlarga bo'lgan izohlarda ko'rinadi.

Bundan tashqari, raqamli TMKlar sanoat chegaralarida gavjum bo'lib bormoqda va transport kabi boshqa yuqori darajada tartibga solinadigan sektorlar va faoliyatlarga xalaqit bera boshlaydi. Analog davrning ba'zi qoidalari eskirib qolishi (masalan, elektron tijorat orqali chetlab o'tilishi mumkin bo'lgan chakana savdo cheklovlari) yoki raqamli texnologiyalarni o'zlashtirishni beixtiyor sekinlashtirishi mumkin; boshqalar davlat siyosati maqsadlariga erishish uchun raqamli asr haqiqatlariga moslashishi kerak bo'lishi mumkin. Nihoyat, xalqaro darajada, rasmiylar elektron tijorat va xizmatlar savdosi qoidalarining evolyutsiyasi xalqaro investitsiya shartnomalariga qanday ta'sir qilishini baholashlari kerak.

Investitsiya siyosati nuqtai nazaridan xalqaro maydonda yangi o'yinchilarning paydo bo'lishi va TMKlarning xalqaro operatsiyalari xarakterining o'zgarishi strategik investitsiya maqsadlarini belgilash jarayoniga ta'sir qilmasligi mumkin emas.

Raqamli iqtisodiyotda investitsiya siyosatining strategik jihatlari raqamli TMKlardan investitsiyalarni jalb qilish uchun raqobatdosh ustunliklarni aniqlash, potensial qiyinchiliklar

va xavflarni baholash va strategik imkoniyatlarni aniqlash (masalan, asosiy tarmoqlar, raqamli kontent yoki xizmatlar, ilovalarni ishlab chiqish va boshqalar); kompaniyalarni global yetkazib berish zanjirlariga integratsiya qilish maqsadida iqtisodiyotning turli tarmoqlariga raqamli texnologiyalarni joriy etish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish; investitsiya siyosati vositalarini barqaror rivojlanish va inklyuziv o'sishga yo'naltirish.

Zamonaviy sharoitda mamlakat investitsiya siyosatiga raqamli rivojlanish jihatlarini joriy etish zarur. Milliy darajada bu mavjud investitsiya siyosati vositalarining raqamli operatsion modellarga ta'sirini baholash va raqamli operatsion modellar bilan bog'liq xavflarni kamaytirish maqsadida investitsiyalarni, shu jumladan to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarni rag'batlantirish va rag'batlantirish bo'yicha investitsiya choralarini takomillashtirishni o'z ichiga oladi. Xalqaro miqyosda xalqaro investitsiya shartnomalarida yangi raqamli sanoat (ishlab chiqarish) bilan bog'liq investitsiya choralarini ko'rib chiqish, shuningdek, elektron tijorat va savdo qoidalari kabi xalqaro qoidalarda raqamli transformatsiya aspektlarini hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak.

Shu bilan birga, raqamli rivojlanish strategiyalariga investitsiya siyosati vositalarini kiritish kerak.

Raqamli infratuzilmaga sarmoya kiritish raqamli rivojlanish strategiyalari doirasida infratuzilmaga, jumladan, keng polosali qamrov va internet infratuzilmasiga (masalan, ma'lumotlar markazlarini yaratish, tarmoq infratuzilmasini yaratish) investitsiyalarga bo'lgan ehtiyojni batafsil baholashni o'z ichiga oladi; raqamli infratuzilmaga xususiy sarmoya kiritish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, shu jumladan davlat xizmatlarini onlayn tarzda ko'rsatishni rag'batlantirish; mamlakatlararo infratuzilmaga yirik sarmoya kiritish orqali mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirish.

Raqamli kompaniyalarga sarmoya kiritish kontent qoidalari va qoidalari davlat siyosati maqsadlarini saqlab qolgan holda raqamli sektorga sarmoya kiritish uchun qulay bo'lishini ta'minlashga qaratilgan bo'lishi kerak; klasterlar va xablarni yaratish orqali raqamli iqtisodiyotda mahalliy korxonalarni rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash, moliyalashtirishga innovatsion yondashuvlarni va raqamli bo'lmagan tarmoqlarda qulay shart-sharoitlarni ilgari surish.

Raqamlashtirishga sarmoya kiritish firmalarning AKT va tegishli ko'nikmalarga barcha sohalarga sarmoya kiritishini, shuningdek, arzon raqamli xizmatlardan (masalan, bulutli xizmatlar) foydalanishni rag'batlantirishi kerak; mahalliy ishlab chiquvchilarga talabni shakllantirish va biznes yuritish xarajatlarini kamaytirish uchun elektron davlat xizmatlarini yaratish va takomillashtirish.

Raqamli iqtisodiyotda investitsiya siyosati boshqa siyosatlar bilan tartibga solinishi orqali jamoat muammolarini hal qilish uchun muvofiqlashtirilishi kerak (masalan, ma'lumotlar xavfsizligi, maxfiylik, raqobat, iste'molchilar huquqlarini himoya qilish, milliy xavfsizlik va boshqalar sohasida); raqamli transformatsiyaning potentsial salbiy ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarini yumshatish uchun tarmoq va ijtimoiy siyosatlar bilan (masalan, an'anaviy tarmoqlarda ish o'rinlarini yo'qotish).

Aksariyat davlatlar o'z iqtisodiyotlarini raqamlashtirishni faol rag'batlantirishmoqda, chunki bu rivojlanish uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Raqamli rivojlanish mahalliy firmalarga global bozorlarga kirishga yoki global raqamli qiymat zanjirlariga

integratsiyalashuviga yordam beradi. Raqamli iqtisodiyot mahalliy korxonalarini, shu jumladan xalqaro investitsiyalar yoki global raqamli firmalar bilan aloqalar orqali raqamli sektorlarda (elektron tijorat va raqamli media), ijtimoiy sohalarda (elektron sog'liqni saqlash, elektron ta'lim) rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar yaratishi mumkin. yangi sanoat tarmoqlarida (masalan, raqamli kontentni yaratish yoki ilovalarni ishlab chiqish sanoati), yangi ish o'rinlarini yaratish.

Mavjud imkoniyatlarni ro'yobga chiqarish va muammolarni hal etishga qaratilgan siyosat chora-tadbirlari ko'plab sohalarni qamrab oladi. Xalqaro investitsiyalarni amalga oshirish, himoya qilish, osonlashtirish va rag'batlantirish bilan bog'liq asosiy investitsiya siyosati, ayniqsa, xorijiy investitsiyalar jadal raqamli rivojlanish uchun muhim bo'lgan va jismoniy aktivlarga investitsiya xarajatlari yuqori bo'lgan hollarda, masalan, raqamli infratuzilmani rivojlantirish uchun muhimdir. Davlat-xususiy sheriklik, jumladan, xorijiy investorlar bilan hamkorlik ham retsipient mamlakat infratuzilmasini rivojlantirishning muhim vositasi hisoblanadi. Raqamli sektorni rivojlantirish uchun investitsiyalar bilan bog'liq boshqa siyosat sohalari (masalan, soliqqa tortish, savdo, texnologiya, malaka oshirish) muhimroqdir.

Bugungi kunda aksariyat mamlakatlarda raqamli rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishda investitsiya siyosatini o'zgartirish masalalari orqada qolib ketgan. Shu munosabat bilan raqamli rivojlanishni investitsiya siyosatiga kiritish muhim vazifa bo'lib, investitsiya siyosatini raqamli rivojlanish strategiyalariga kiritish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. World Investment Report 2017: Investment and the digital economy [Electronic resource] / Website of United Nations Conference on Trade and Development. – Mode of access: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2017_en.pdf. – Date of access: 12.03.2020.
2. Доклад о мировых инвестициях 2017: Инвестиции и цифровая экономика. Основные тенденции и общий обзор / Конференция ООН по торговле и развитию. – Нью-Йорк ; Женева : ООН, 2017. – 60 с.
3. Kedia, B. EMNEs and Knowledge-Seeking FDI / B. Kedia, N. Ganey, J. Clampit // Management International Review. – 2012. – № 52 (2). – P. 155-173.
4. Javorcik, B. Foreign Direct Investment and International Technology Transfer / B. Javorcik // Entry for Encyclopedia of Financial Globalization. – 2010. – 14 p.
5. Fu, X. The Role of Foreign Technology and Indigenous Innovation in Emerging Economies: Technological Change and Catch-up / X. Fu, C. Pietrobelli, L. Soete // World Development. – 2010. – № 39 (7). – P. 1203-1212.
6. Casella, B. FDI in the digital economy: a shift to asset-light international footprints / B. Casella, L. Formenti // Transnational Corporations. – 2018. – № 25 (1). – P. 101-130.
7. Eden, L. Multinationals and Foreign Investment Policies in a Digital World / L. Eden // E15 Initiative, International Centre for Trade and Sustainable Development and World Economic Forum. – Geneva, 2016. – 23 p.
8. Foster, C. Reconsidering the Role of the Digital in Global Production Networks / C. Foster, M. Graham // Global Networks. – 2016. – № 17 (1). – P. 68-88.

9. Муха, Д. В. Основы инвестиционной политики в условиях цифровой трансформации экономики / Д. В. Муха // Бизнес. Образование. Экономика : Междунар. науч.-практ. конф., Минск, ВЕСТНИК ИНСТИТУТА ЭКОНОМИКИ НАН БЕЛАРУСИ Выпуск 2, 2021 96

2 апр. 2020 г. : сб. ст. : в 2 ч. / редкол.: В. В. Манкевич (гл. ред.) [и др.]. – Минск : Институт бизнеса БГУ, 2020. – Ч. 1. – С. 145–148.

10. Цифровая трансформация обрабатывающей промышленности Республики Беларусь : тенденции и перспективы развития / А. В. Данильченко, И. А. Зубрицкая, К. В. Якушенко ; Белорусский национальный технический университет. – Минск : Право и экономика, 2019. – 246 с.

11. Ramondo, N. Trade, multinational production, and the gains from openness / N. Ramondo, A. Rodríguez-Clare // *Journal of Political Economy*. – 2013. – № 121 (2). – P. 273–322.

12. Rangan, S. Information Technology and Transnational Integration: Theory and Evidence on the Evolution of the Modern Multinational Enterprise / S. Rangan, M. Sengul // *Journal of International Business Studies*. 2009. – № 40 (9). – P. 1496–1514.

13. Sobirovna, Q. D., Abdugafarovich, S. A., & Bulturbayevich, M. B. (2019). Improvement of the strategy of vertical integration in industrial enterprises. *American Journal of Economics and Business Management*, 2(3), 63–68.

14. Косимова, Д. (2020). A Improvement of the strategy of vertical integration in industrial enterprises. *Архив научных исследований*, (13).

15. Kosimova, D. S., & Adashev, A. U. (2019). Directions to increase productivity competitiveness in industrial enterprises. *Economics and Innovative Technologies*, 17.

16. Sobirovna, K. D., Gafurovich, A. N., & Abdugafarovich, S. A. (2021). Forming A Management System Of Organizational Culture Of The Enterprise. *NVEO-NATURAL VOLATILES & ESSENTIAL OILS Journal/ NVEO*, 4271–4278.

17. Qosimova D. S., Nutfulloyev T. G'. (2022) Model of interaction between the professional education system and the business community. *Ta'lim fidoyilari*, ISSN: 2181-2160, pp. 50-58

18. Qosimova D. S., Nutfulloyev T. G'. (2023) The Main Aspects and Benefits of Digital Transformation of Business Entities. Springer Nature, NEW2AN 2022, ISSN 1611-3349 (electronic), LNCS 13772, pp. 356–362, 2023. https://doi.org/10.1007/978-3-031-30258-9_30